

Boukje

is afscheidsfotograaf

'Afscheid nemen hoort bij het leven'

Elf jaar geleden huurde Boukje Canaan (48) een fotograaf in om de uitvaart van haar moeder vast te leggen. Teleurgesteld in het eindresultaat, besloot ze het vak van afscheidsfotograaf dan maar zélf 'uit te vinden'. Inmiddels heeft ze al honderden uitvaarten gefotografeerd en leidt ze andere fotografen op voor het vak. "Het vastleggen van een afscheid kan echt een enorme meerwaarde hebben in het rouwproces."

Tekst: Jet Hoogerwaar

"Het is nu ruim elf jaar geleden dat mijn moeder overleed aan de gevolgen van baarmoederhalskanker. Ze had al jaren klachten, maar koos er toen het te ver heen was zelf voor om geen behandeling te willen, omdat er toch geen kans op genezing was. Het was een sterke vrouw, met een sterke wil, en ze besloot om van de tijd die haar nog restte iets moois te maken.

Een hele poos heeft ze nog leuke dingen gedaan, maar op een bepaald moment werd ze opeens ziek. Ze begon met overgeven en belandde in bed. Dat was voor haar de aanleiding om te kiezen voor het einde, euthanasie. Maar omdat ze niet eerder behandeld was geweest, kon de arts daarin niet zomaar iets betekenen voor haar. Er was geen ziektedossier. Alleen morfine kon nog uitkomst bieden.

Een maand heeft zij met morfine in bed gelegen, en wij kregen als gezin de gelegenheid om afscheid te nemen. Mijn kinderen waren toen nog jong, drie, vier en acht, en zij gingen ook graag mee naar de boerderij waar mijn ouders woonden. In die periode waren er jonge katjes geboren, dus de herinneringen die ze aan die tijd hebben, brengen daarom ook wat positieve gevoelens naar boven.

Na mijn moeders overlijden, planden we de uitvaart. Mijn moeder had wat wensen doorgegeven en ook stellig gezegd dat het iets van ons moest zijn. Zij was er immers niet meer bij. Ze wilde graag dat er een Gregoriaans koor in de kerk zou zingen en ook de rituelen van het gilde uit Boxtel, waar mijn moeder actief lid van was, zou onderdeel uitmaken van de ceremonie. Mijn achtjarige dochtertje Loren liet weten dat ze verkleed als engeltje voor de stoet uit wilde lopen. ‘Precies waar oma zo van hield’. Zelf zou ik erachter lopen en ik realiseerde me dat ik haar dan niet zou kunnen zien. En dat terwijl ik ontzettend benieuwd was naar haar koppie als zij voor de stoet uit zou lopen. Welke uitdrukking zou ze op haar gezicht hebben? Trots, verdrietig? Vol tranen of met een lach? Ik maakte me een voorstelling van hoe het eruit zou zien. Door mijn werk ben ik erg visueel ingesteld. Ik ben namelijk fotografe en in het verleden ben ik als cameravrouw werkzaam geweest bij AT5 en het nieuws. Ik weet dus dat een beeld soms meer kan zeggen dan duizend woorden. Daarom besloot ik een fotograaf in te huren om de uitvaart van mijn moeder vast te leggen.”

Geknakte bloem

“Het was een prachtige uitvaart, die paste bij mijn moeder. Groots ook. Na de uitvaart ontving ik de foto’s die hij had gemaakt, en ik voelde een enorme teleurstelling door me heen trekken. De foto’s waren op zich prachtig, maar geen van de details die ik graag had willen zien had hij vastgelegd. Ik stond er zelf nauwelijks op, mijn kinderen ook niet. Ik had zo graag willen zien hoe mijn kinderen daar in die kerkbank hadden gezeten, tussen al die andere genodigden. Na anderhalf uur stilzitten, hadden mijn kinderen buiten mee gelopen in de stoet, met een bloemetje in hun handen. Een geknakte bloem, want ze hadden er natuurlijk mee lopen zwaaien. Dat zag ik allemaal niet terug op de foto’s.

De fotograaf had zich veel te weinig aangetrokken van de eventuele wensen en had de intimiteit geschuwd. Aan de foto’s kon ik zien dat hij ervoor had gekozen om op plekken te staan die uit ons zicht waren. Het had geresulteerd in beelden die op elke uitvaart gemaakt hadden kunnen zijn. Foto’s van de stoet vanuit de verte, beeld van de rouwauto...

Terwijl ik juist zo graag de emotie van de aanwezigen had willen zien, de persoonlijke noot, de sfeer. Hij had bij ons moeten zijn, dichtbij.

Alleen dan had hij ons verhaal kunnen weergeven, het verhaal van de familie.”

Bevestiging

“Twee nachten heb ik wakker gelegen en me afgevraagd hoe dat anders had moeten. Ik zocht op internet naar rouwfotografie, uitvaartfotografie, en ontdekte dat dat eigenlijk nog niet bestond. Waarom eigenlijk niet? vroeg ik me af. Zou ik het durven, zou ik het doen?

Ik sprak er met anderen over en ontdekte dat sommige mensen dit een gevoelig onderwerp vinden. Een uitvaart, een afscheid: dat fotografeer je toch niet? Blijkbaar rustte er nog een taboe op. Ik vond het vastleggen van een afscheid juist een grote meerwaarde hebben.

Geboortes fotograferen we, verjaardagen, bruiloften, jubilea... Waarom dit deel van het leven dan niet?

Niet lang na mijn moeder overleed de vader van een vriendin van me. Een halfuur voordat ik vertrok richting het afscheid, dacht ik: ik moet haar vragen of ik mijn camera mee mag nemen. Dus ik belde haar en mijn vriendin vond het een prachtig idee.

Eenmaal op de locatie zocht ik de familie op, en bij het condoleren vertelde ik dat ik de uitvaart in beeld wilde brengen. Iedereen stemde daar mee in, behalve van de broer van mijn vriendin. ‘Ik heb geen behoefte aan foto’s.’ zei hij. ‘Nu niet en nooit niet’. Maar hij ging er toch mee akkoord dat ik beeld zou maken die dag, zolang ik dat maar onopvallend deed. Ik probeerde details te pakken die pasten bij de sfeer. Een arm om iemands schouder, een reactie op een spreker die even overmand werd door emoties.

Mijn vriendin was heel blij met de beelden. Ook haar broer kreeg de foto’s uiteindelijk onder ogen, via zijn kinderen. Hij was geraakt. De foto’s zorgden ervoor dat zijn kinderen opeens mooie gesprekken konden voeren over zijn vader en over het afscheid. Nooit had hij kunnen bedenken dat het zoveel zou betekenen voor zijn rouwproces, zei hij later tegen me. ‘Jij hebt hier talent voor, jij moet hier iets mee’, zei hij. Daar was ik in mijn hoofd al mee bezig, maar het was heel mooi om uitgerekend bevestiging te krijgen van iemand die er in eerste instantie helemaal niet voor openstond.’

Leermomenten

“Ik begon na te denken over hoe ik het in de markt zou kunnen zetten en benaderde uitvaartleiders. Ik realiseerde me heel goed dat het anders is dan een ‘gewone’ fotografieklausuur. Het is echt een specialisme. Het gaat niet per sé om het maken van het mooiste beeld, het gaat erom dat je de gebeurtenis zo weergeeft dat het prettig is om erop terug te kijken. Al snel

ontwikkelde ik een eigen werkwijze die werkte. Steeds vaker wist ik mensen ervan te overtuigen dat het vastleggen van een afscheid een meerwaarde heeft in het rouwproces. De foto's kunnen nabestaanden op allerlei manieren verder helpen. Ze kunnen een gesprek weer op gang brengen. Mensen kunnen met de beelden erbij sneller accepteren dat het gebeurd is. Het plaatsje van het afscheid wordt completer. Inmiddels heb ik honderden uitvaarten gefotografeerd. Geen enkel afscheid is hetzelfde.

Iedereen is uniek en iedereen rouwt op een unieke manier. Er zijn zeker opdrachten geweest die net ietsje specialer zijn geweest dan andere, bijvoorbeeld omdat ik er iets van heb geleerd. Zo was er een stel dat hun kindje had verloren. Ik kan me nog goed herinneren dat ik een stapje terug deed toen zij naar buiten liepen nadat ze hun kindje naar de crematieoven hadden begeleid.

De uitvaartleider en ik keken elkaar aan en weg besloten ze even de ruimte te geven. Later bleek dat ze op dat moment in een innige omhelzing hadden gestaan, en die foto misten ze achteraf. Dat was voor mij een belangrijk leermoment. Sindsdien blijf ik altijd bij de familie, tenzij iemand me een seintje geeft. Dat spreken we dan van tevoren af, dat ik een stapje terugdoe als mensen mij een subtiel teken geven.”

Uitdagingen

“Vooraf vraag ik hoe de uitvaart er ongeveer uit gaat zien en wat de familie belangrijk vindt. Soms wordt het ook aan mijn eigen inzicht overgelaten. Dan bekijk ik eerst de ruimte en schat ik de situatie in. Ook begroet ik de familie. Ik ben er immers voor hen.

Na de uitvaart ben ik ook nog bij de condoleance aanwezig. Ook dan kunnen mooie beelden zich aandienen. De mensen moeten weten dat ik er ben en ik wordt van te voren altijd aangekondigd.

Mensen zijn soms bang om verdrietig in beeld te worden gebracht, maar achteraf hoor ik dat juist de beelden die ik heb gemaakt van emotionele situaties troost hebben gebracht.

Een arm om iemands schouder, het vasthouden van een bloem of een ander detail wat past bij die specifieke uitvaart.

Natuurlijk kent het vak de nodige uitdagingen, maar door ervaring heb ik veel geleerd. Hoe ga je bijvoorbeeld om met iemand die pertinent nee zegt? Als één persoon het echt niet wil, kan dat alles stopzetten. Eén nee weegt zwaarder dan tien ja's.

Inmiddels heb ik talloze manieren ontwikkeld om in gesprek te gaan met mensen die weerstand voelen. Helpt het om iemand te spreken die in dezelfde situatie heet gezeten? Of om een album in te zien? Meestal lukt

het me wel om iemand te laten inzien dat het een meerwaarde kan hebben.

Momenteel is de situatie al een tijdje helemaal anders door de coronamaatregelen. Sowieso doe ik mijn werk voorlopig met een mondkapje voor en ik houd me strikt aan de regels van afstand houden. Een uitvaart ziet er nu heel anders uit, er mag maar een beperkt aantal mensen bij zijn. Maar juist omdat niet iedereen erbij kan zijn, is beeld nu nog belangrijker. Ik heb al een uitvaart van een coronaslachtoffer gefotografeerd. Van de weinige stoelen die er stonden, bleven er ook een paar leeg, omdat sommige dierbaren te angstig waren om de uitvaart in levenden lijve bij te wonen. Daar was zeker begrip voor, maar verdrietig is het wel.”

Keurmerk

“Omdat ik wil doorgeven wat ik heb geleerd, ben ik zes jaar geleden begonnen met het opzetten van een opleiding voor afscheidsfotografen. Het is echt een vak apart, zeker als het gaat om een uitvaart die een zwaardere lading heeft, bijvoorbeeld wanneer het om een kind of jonger iemand gaat. Of om zelfdoding of moord. Dan heb je niet alleen te maken met verdriet, maar ook met woede en onbegrip. Dat kan heel zwaar zijn, en hoe ga je als fotograaf dan om met de emoties die je tegenkomt? En er zijn nog meer vaardigheden die jou als afscheidsfotograaf onderscheiden van de ‘gewone’ fotografen.

Voor alle mensen in het vak heb ik ook een boek geschreven: *Dat fotografeer je toch niet?!* Daarin staat alles wat afscheidsfotografen moeten weten. Die titel heb ik gekozen om aan te geven dat er nog een taboe op rust. Van verdrietige dingen maak je immers geen foto's. Inmiddels is er ook een keurmerk ontwikkeld voor afscheidsfotografen. Een toetsingscommissie neemt een assessment af, waarna je het keurmerk mag voeren. Zelf ben ik ook getoetst. Een deel van de afscheidsfotografen heeft zich verenigd in het platform

Afscheidsmomenten.

Het wordt gelukkig steeds normaler om afscheid in beeld te brengen. Ik hoop dat er nog meer aandacht komt voor de mogelijkheid om op deze manier de herinnering levend te houden en daar maak ik me graag sterk voor. Het is helend voor de nabestaanden. Afscheid nemen hoort bij het leven en er mag over gepraat worden. Fotografie kan daarbij een heel mooi middel zijn.”